

Voor een Ethiek van de Verkiezings Automatisering (VoorEVA)
<http://www.VoorEVA.be>
Elektronisch Stemmen - FAQ - Vaak Gestelde Vragen

Manuele tellingen zijn toch ook niet vrij van fraude en/of fouten?

Antwoord van VoorEVA :

Wij beweren niet dat de papieren stembusgang honderd procent fraude- en/of foutenvrij is. Maar wij verkiezen de eventueel mogelijke fraude en/of fouten op kleine schaal bij de verkiezingen op papier, die overigens statistisch geneutraliseerd worden, boven de mogelijke fraude en/of fouten op grote schaal die de elektronische stemming met zich mee kan brengen. De manuele telling wordt immers uitgevoerd door burgers-kiezers die elkaar controleren en waarvan het werk bovendien door partijgetuigen in het oog wordt gehouden. De hele procedure is in hoge mate gecodificeerd en gecontroleerd. Wat fraude betreft, moet toch opgemerkt worden dat die slechts uitzonderlijk of in geringe mate mogelijk is, want opdat ze zou kunnen plaatsgrijpen moet minstens een groot deel van de personen die in een telbureau zitting hebben medeplichtig zijn, wat weinig waarschijnlijk is. Bovendien kunnen de resultaten van een papieren stembuslag telkens opnieuw nagezien worden door middel van een hertelling. Fraudeurs nemen dus duidelijk het risico ontdekt en bestraft te worden.

In het geval van de elektronische verkiezingen zoals die in België toegepast worden is de wil van de kiezer niet vastgelegd op een onveranderbare drager die voor eenieder leesbaar is. Het is dus gewoon onmogelijk wat dan ook na te zien. Fraude en/of fouten kunnen niet bewezen worden, en de juistheid van de resultaten is evenmin bewijsbaar: er bestaat geen enkele mogelijkheid tot controle achteraf omdat de stemmen slechts 'virtueel' opgeslagen worden. En dat is niet alles. De 'virtuele' stemopname is niet onveranderbaar, wat betekent dat ze kan worden gewijzigd zonder dat de wijzigingen sporen achterlaten.

Bovendien sluit de elektronische stembusgang een gecentraliseerde fraude, die een hoger aantal telbureaus treft, niet uit. Om maar niet te spreken over het hele land. In het geval van de papieren stembuslag is dit in elk geval onmogelijk..

De machinale telling is toch alleszins betrouwbaarder dan de manuele telling?

Machines hebben slechts de betrouwbaarheid die wij hen geven. De Belgische stemmachines (computers) die in 1991 op punt werden gesteld en nog steeds de technologie van die tijd aanwenden, zijn slechts in geringe mate betrouwbaar gebleken. En aangezien ze vanwege hun werkingsprincipes zelf eigenlijk oncontroleerbaar zijn, zijn de fabrikanten ervan maar weinig gemotiveerd die machines betrouwbaarder te maken. Dit betekent dus dat, daar controle onmogelijk is, we nooit zullen weten of de stemcomputers fouten maakten, noch welke fouten: die worden immers slechts vastgesteld indien duidelijk afwijkende of absurde resultaten opduiken. Het is zonneklaar dat dergelijke opsporingsmethode slechts voor een klein deel de werkelijk gemaakte fouten aan het licht kan brengen. In het geval van 'verrassende' resultaten (niet in overeenstemming met de peilingen, bijvoorbeeld) zullen we nooit weten of het hier gaat om fouten, fraude of de uitdrukking van de echte wil van de kiezers.

Ik gebruik vaak een magnetische kaart om geld uit de bankautomaten te halen. Ik heb daar nog nooit problemen mee gehad ...

In principe is een bankkaart net zo manipuleerbaar als een stemkaart, maar het risico op manipulatie is zeer klein, omdat elke gebruiker controle kan uitoefenen dankzij de rekeninguittreksels waarover hij/zij beschikt. Elke bank weet maar al te goed dat het onwenselijk is dat er afwijkingen voorkomen. Elke bank zal er dus op toezien dat er geen problemen zijn, en zal er zorg voor dragen eventuele fouten direct recht te zetten. Bovendien is er geen sprake van 'geheim' tussen de bank en zijn klanten. Onze stem is daarentegen wél geheim: wij krijgen géén uittreksel. Als de stemmachine iets anders dan onze wil vastlegt - zelfs al lijkt ze ons steeds weer opnieuw de door ons uitgebrachte

stem te tonen - zullen wij daar nooit iets over te weten komen. Daarom moet de stem vastgelegd worden op een onveranderbare en door de kiezer en de leden van het telbureau leesbare en controleerbare drager om democratische geldigheid te bezitten.

Waarom wordt niet voorzien in de mogelijkheid via Internet of SMS te stemmen? Dat zou toch besparingen geven wat betreft stemmachines, stembureaus, etc, ...

Dezelfde problemen als deze die de elektronische stembusgang met zich meebrengt zouden blijven bestaan (geen vastlegging op controleerbare dragers, discriminatie van kiezers die onvoldoende of helemaal geen ervaring hebben met informatica, ...). Bovendien zou het in dit geval gaan om een vorm van verkiezingen 'van op afstand'. En verkiezingen van op een afstand (of die nu elektronisch zijn of niet maakt geen verschil) laten niet toe het stemgeheim te garanderen: zij openen de deur voor druk van buitenaf (familie, bijvoorbeeld) en de verkoop van stemmen 'op de zwarte markt'. Het stemgeheim kan slechts gewaarborgd worden als de kiezer zijn stem kan uitbrengen in een stemhokje dat in een openbare ruimte wordt opgesteld, zodat iedereen kan vaststellen dat de kiezer wel degelijk alléén in het stemhokje plaatsneemt en niemand anders getuige is geweest van zijn/haar stem. Verkiezingen 'van op afstand' leiden overigens nog tot een ander complex probleem, nl. het ondubbelzinnig vaststellen van de ware identiteit van de kiezer.

Wisten diegenen die in 1991 en 1994 de elektronische verkiezingen 'op z'n Belgisch' voorstelden, dat het systeem zo duur zou zijn?

Het is goed mogelijk dat zij dat niet wisten. Er kan een verschil geweest zijn tussen de berekeningen van toen en de huidige situatie. Er was voorzien dat de stemmachines buiten de verkiezingsperiode als gewone computers konden worden gebruikt door de gemeentelijke administraties. In de praktijk is dit echter zo moeilijk gebleken dat geen enkele gemeente dat ook werkelijk deed. De machines zijn dus ongebruikt gebleven en de kosten voor de opslag ervan zijn voor rekening van de gemeenten.

We moeten trouwens ook weten dat een computer - zelfs als die niet wordt gebruikt - een 'uiterste datum van verbruik' heeft, die zo'n tien jaar na de productiedatum valt. Gedurende die tien jaar zijn er gemiddeld zeven verkiezingsdagen: een stemcomputer wordt dus slechts zeven keer gebruikt vooraleer hij 'uitgeschakeld' wordt omdat hij 'verlopen' is, zonder in de tussentijd 'gerentabiliseerd' te zijn geweest! Daar vloeit uit voort dat elke elektronische stem zo'n drie euro méér kost dan een papieren stem. In 1991 voorzag men dat de machines het hele jaar door zouden worden gebruikt, wat zou hebben toegelaten ze buiten de verkiezingsperiodes 'rendabel' te maken en opslagkosten te vermijden.

Anderzijds is gebleken dat een aanzienlijke technische ondersteuning vanwege de privé-bedrijven noodzakelijk is, om het hoofd te kunnen bieden aan de storingen en diverse problemen die tijdens de verkiezingen kunnen opduiken. De tussenkomsten van de 'specialisten' vertegenwoordigden in 2004 een budget van méér dan 2 miljoen euro, terwijl slechts 44% van de Belgen op elektronische wijze stemden. Een eventuele veralgemeende invoering van de automatische verkiezingsprocedure zou dat bedrag dus gemakkelijk kunnen verdubbelen. Dus zelfs als de computers in de periodes tussen de verkiezingen zouden worden gebruikt, dan nog zou de elektronische stembusgang aanzienlijk duurder blijven dan de papieren: 4,5 € per elektronische stem tegenover een totaal van 1,5 € voor een papieren stem, alles inbegrepen! Het is dus waarschijnlijk dat deze zeer hoge kostprijs van de 'technische drager' in 1991 of 1994 niet juist werd ingeschat; wellicht waren onze bestuurders voorzichtiger geweest om de automatisering in te voeren moesten ze deze kostprijs toen gekend hebben.

NB : de documenten die toelaten de kostprijs van de papieren en die van de elektronische stembusgang te vergelijken zijn door de Minister van Binnenlandse Zaken aan de senatoren overgemaakt op 29 mei 2005. Op de website van VoorEVA kan je die documenten raadplegen: *Feiten: Senaat: Het ministerie van binnenlandse zaken onthult de werkelijke kosten van het elektronisch stemmen.*

Welke 'democratisch verantwoorde' alternatieven stellen jullie voor? Zijn jullie soms tegen de vooruitgang, aangezien jullie blijkbaar willen terugkeren naar de papieren stembusgang?

De vereniging VoorEVA (Voor een Ethiek van de Verkiezings Automatisering) is zeker niet tegen vooruitgang. Een behoorlijk aantal leden van de vereniging is trouwens afkomstig uit de wereld van de informatica en verschillende leden werken juist aan de technische vooruitgang van onze samenleving. Maar wij vinden wél dat elke technische vooruitgang beter tot stand wordt gebracht met het oog op andere doeleinden dan louter technische vooruitgang omwille van de technische vooruitgang zonder meer. In het geval van de elektronische verkiezingen zoals die tegenwoordig in België bestaan, heeft men twee fundamenteën van ons democratisch systeem opgeofferd aan een veronderstelde technische vooruitgang: het gewaarborgd stemgeheim en dat de kiezers zelf de kiesverrichtingen controleren. Onze representatieve democratie wordt gelegitimeerd door het principe van de volkssouvereiniteit die eigenlijk enkel op de verkiezingsdagen daadwerkelijk geldigheid krijgt. Als de controle op de verkiezingen in handen komt van de heersende machten is de uitoefening van de volkssouvereiniteit niet langer een feit.

De machine moet blijvend ten dienste staan van de doelen die de Mens haar oplegt. Ze mag deze doelen niet aan haar eigen logica ondergeschikt maken. Wij willen de traditionele papieren stem niet tegen elke prijs bewaren, en wij staan zeker open voor de mogelijkheid dat de burgers tijdens de stem- en/of telverrichtingen door machines worden bijgestaan. Maar dat aanvaarden wij enkel op voorwaarde dat de principes van eerlijke verkiezingen niet in het gedrang komen: de vrije verkiezingen moeten gevrijwaard worden door het vasthouden aan het stemgeheim, hetgeen de kiezer zelf moet kunnen vast stellen, en de controle van de kiesverrichtingen door de kiezers zelf. Het is precies met het oog daarop dat de wetgevers tenminste wat betreft de papieren stem een uiterst gedetailleerde Kieswetgeving uitwerkten. Vele jaren van politieke strijd zijn nodig geweest om vrije en eerlijke verkiezingen te kunnen waarborgen. De invoering van stemmachines is voor ons slechts aanvaardbaar als dat gebeurt met respect voor deze verworvenheden. Het voor het ogenblik aan 44% van de Belgische kiezers opgelegde elektronische stembusstelsel trekt de voorwaarden voor vrije en eerlijke verkiezing onherroepelijk in het belachelijke. De oprichting van een 'college van deskundigen', dat daarenboven ook nog eens door de overheid zelf wordt aangesteld, kan in geen geval de burgercontrole vervangen.

Wij beschouwen de manier waarop de papieren stembusgang en de handmatige telling (nog steeds geldig voor 56% van de Belgische kiezers) georganiseerd worden als referentie. Wij sluiten niet op voorhand uit dat het ooit mogelijk wordt technische systemen te ontwerpen en op punt te stellen die de burgers en bijzitters kunnen helpen bij de stem- en/of telverrichtingen, maar wij denken wel dat het niet de taak is van een burgervereniging als VoorEVA om zoiets te verwezenlijken. Wij willen echter wel graag melden dat meerdere leden van onze vereniging nogal wat tijd hebben uitgetrokken om zich met die uitdaging bezig te houden. Zij hebben echter kunnen vaststellen dat het helemaal geen eenvoudige opgave is een machinale procedure uit te werken waarvan de verschillende stappen gemakkelijk te controleren zijn door om het even welke burger-kiezer die kan lezen, schrijven en tellen. Dezer dagen zijn het nog steeds enkel de traditionele stem- en telverrichtingen die de principes van vrije en eerlijke verkiezingen respecteren. Laten we niet overhaast te werk gaan! De democratie en het correct functioneren daarvan zijn te belangrijk voor de sociale vrede.

Ik meen te hebben begrepen dat het mogelijk zou zijn vals te spelen met behulp van deze machines. Maar ik zie niet goed in waarom iemand dat zou doen ...

Wij beweren niet dat er 'vals' is gespeeld, en wij beweren evenmin dat iemand dat heeft willen doen, want gezien de ondoorzichtigheid van het systeem kan men dergelijke zaken juist niet vaststellen. Maar als burger-kiezers zijn wij allemaal verantwoordelijk voor het goede verloop van - en bijgevolg ook de controle over - de kiesverrichtingen. Het huidige systeem laat de mogelijkheid van vals spelen toe zonder risico op betrapting. Het is immers zo dat - op de technici van de fabrikanten van stemmachines na (en zelfs dat is niet zeker) - niemand in staat is te bewijzen dat 'onregelmatigheden' plaatsvonden, omdat er eenvoudigweg geen enkel duurzaam en door een gewone burger leesbaar spoor van de individueel uitgebrachte stem bewaard wordt. Deze situatie leidde tot sterke gevoelens van onbehagen tijdens de presidentsverkiezingen van 2000 en 2004 in de Verenigde Staten, tot op het punt dat dertien Staten nu reeds besloten hebben dat er voortaan

een onuitwisbare, zonder hulpmiddelen leesbare én door de kiezer controleerbare stemopname voorhanden moet zijn.

Wie de sloten van een lokaal verwijderd, verhoogt het risico op diefstal. De sloten wegnemen is dus niet zo'n bijster goed idee, zelfs als je denkt dat niemand zal komen stelen. Als je de deuren lang genoeg openlaat, zal vroeg of laat een dief daarvan profiteren. De enige vraag die we niet kunnen beantwoorden is: wanneer? Je kan deze situatie gerust vergelijken met de risico's die een niet door de meest betroffenen personen - de kiezers - te controleren stem met zich meebrengt.

Beschikken jullie over bewijzen dat er fraude plaatsvond?

Neen, en we zullen er wellicht nooit kunnen voorleggen. Wat wij aan het huidige systeem afkeuren is precies dat het elke vorm van bewijsvoering verhindert. Het is onmogelijk fraude aan te tonen, net zoals het onmogelijk is te bewijzen dat de bekomen resultaten juist zijn.

Hoe heeft men tijdens voorbije verkiezingen kunnen vaststellen dat er fouten zijn opgetreden?

Fouten worden slechts opgemerkt als ze leiden tot absurde of onmogelijke resultaten, zoals in het geval van een kandidaat die meer voorkeurstemmen behaalde dan zijn partij in haar geheel verkreeg (dit gebeurde in het kieskanton Schaarbeek in 2003). Het is dus enkel in de uitzonderlijke gevallen dat fouten worden vastgesteld en onderzocht. De fouten die geen duidelijk afwijkende resultaten veroorzaken, maar nochtans wél de verkiezingsresultaten beïnvloeden, worden niet ontdekt. Aangezien bij vrijwel elke stembusgang fouten met verregaande gevolgen werden vastgesteld, vinden wij het naïef te veronderstellen dat er geen andere fouten voorkwamen, en dit enkel omdat ze onmogelijk op te merken zijn.

We gebruiken toch ook computers en/of de telefoon voor opiniepeilingen?

Inderdaad! En dat is juist ons bezwaar tegen de elektronische stemsystemen; zij herleiden democratische verkiezingen tot het niveau van een 'opiniepeiling'. In tegenstelling tot verkiezingen hebben peilingen echter niet de minste wettelijke geldigheid. De resultaten van een peiling verplichten niemand tot wat dan ook. Omdat ze niet betrouwbaar noch controleerbaar zijn, hebben ze hoogstens een 'indicatieve' waarde. Iedereen weet dat ze manipuleerbaar zijn. De verkiezingen daarentegen zijn de hoeksteen van de democratie. Zij hebben een wettelijke waarde die door de Grondwet en de kieswetten wordt toegekend. De volkssouvereiniteit - grondslag van onze democratie - kan enkel op die manier uitgeoefend worden. Zonder democratische en door de burger-kiezer gecontroleerde verkiezingen kan niet worden gewaarborgd dat de verkozenen werkelijk de door het volk gewilde vertegenwoordigers zijn. Het elektronische stelsysteem dat deze dagen in België in voege is ontnemt de burger-kiezer de macht hun verkiezingen te controleren en geeft die macht in handen van een twintigtal mensen (de technici van de privé-bedrijven en een tiental 'deskundigen' ... aangeduid door de heersende machten) die als enigen de resultaten van de stembusgang kunnen bepalen. Zelfs als we ervan uitgaan dat deze personen op ethisch vlak niets kan worden verweten, dan nog kunnen we in een democratische staat zo'n manier van functioneren niet aanvaarden.

Voor een Ethiek van de Verkiezings Automatisering (VoorEVA)
<http://www.vooreva.be>   Tel: 02 672.38.89